

خلافت بلا فصل امام علی علیه السلام
از دیدگاه ابن ابی الحدید معتزلی
در شرح نهج البلاغه

استاد محمد فولادگر

فولادگر، محمد، ۱۳۰۴ -

شرح نهج البلاغه . شرح

شرح نهج البلاغه . برگزیده

خلافت بلا فصل امام علی علیه السلام از دیدگاه ابن ابی الحدید معتزلی در شرح نهج البلاغه

اصفهان: نقش نگین، ۱۳۹۴.

۱۶۸ ص؛ ۵/۱۴ × ۵/۲۱ سم.

978-600-329-089-1

فیبای مختصر

فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است

ابن ابی الحدید، عبدالحمید بن هبه الله، ۵۸۶ - ۶۵۵ ق. شرح نهج البلاغه . شرح

۳۸۰۲۳۱۶

خلافت بلا فصل امام علی علیه السلام
از دیدگاه ابن ابی الحدید معتزلی
در شرح نهج البلاغه

محدّد فولادگر

■ ناشر: انتشارات نقش نگین

■ ناشر همکار: کهن دژ

■ مدیر تولید: مهدی نقش

■ صفحه‌آرایی: مهدی نحوی

■ ویراستار: علیرضا خیرالاهی ■ طرح جلد: ندا نقیه

■ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه ■ نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۴

■ چاپخانه: حافظ ■ صحافی: ساهان

■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۲۹-۰۸۹-۱

■ قیمت: ۱۰۵۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ

اصفهان / خیابان حکیم / ساختمان دقیق / پلاک ۱۱۶

تلفن: ۰۲۱-۳۲۲۳۱۲۱۰-۱۱۶ / فکس: ۰۲۱-۳۲۲۰۴۹۳۳

Email: Naghshnegin@gmail.com WWW.Naghshnegin.com

فهرست

۹	مقدمه ویراستار
۱۱	مقدمه
۱۳	پیشگفتار

بخش اول

معرفی فرد اصلح برای خلافت / ۱۵

۱۸	الخبر الاول
۱۹	الخبر الثاني
۲۰	الخبر الثالث
۲۱	الخبر الرابع
۲۲	الخبر الخامس
۲۳	الخبر السادس
۲۳	الخبر السابع
۲۴	الخبر الثامن
۲۵	الخبر التاسع
۲۷	الخبر العاشر
۲۸	الخبر الحادی عشر
۲۸	الخبر الثاني عشر
۲۹	الخبر الثالث عشر
۳۰	الخبر الرابع عشر
۳۰	الخبر الخامس عشر

السادس عشر	٣١
السابع عشر	٣٢
اثنا من عشر	٣٣
التاسع عشر	٣٤
العشرون	٣٥
الحادی و العشرون	٣٦
الثانی و العشرون	٣٦
الثالث و العشرون	٣٧
الرابع و العشرون	٣٨
الخامس و العشرون	٤٠
السادس و العشرون	٤٠
السابع و العشرون	٤٠
الثامن و العشرون	٤١
التاسع و العشرون	٤١
الثلاثون	٤١
الاول و الثلاثون	٤١
الثانی و الثالث و الرابع و الثلاثون	٤٢
السابع و الثلاثون	٤٥
السادس و الثلاثون	٤٦
السابع و الثلاثون	٤٧
الثامن و الثلاثون	٤٧
التاسع و الثلاثون	٤٨
الاربعون	٤٨

بخش دوم

نصوص و تصریحات نبی اکرم(ص) بر امامت و خلافت امام علی(ع) / ٤٩

حدیث اول	٥١
حدیث دوم	٥٤

۵۵	حدیث سوم
۵۶	حدیث چهارم
۶۰	حدیث پنجم
۶۷	حدیث ششم: حدیث غدیر
۷۱	حدیث هفتم
۷۳	حدیث هشتم
۷۴	حدیث نهم
۷۶	حدیث دهم
۷۸	حدیث یازدهم
۷۹	حدیث دوازدهم
۸۰	حدیث سیزدهم
۸۲	حدیث چهاردهم
۸۳	حدیث پانزدهم
۸۳	حدیث شانزدهم
۸۵	حدیث هفدهم
۸۸	حدیث هجدهم
۹۰	مکمل حدیث هیجدهم
۹۲	حدیث نوزدهم
۹۳	حدیث بیستم
۹۵	حدیث ۲۲

بخش سوم

موارد نصب امام (ع) توسط نبی اکرم (ص) / ۹۷

۹۹	موارد نصب امام علیه السلام توسط نبی اکرم صلی الله علیه و آله
۱۰۲	حدیث دوم
۱۰۶	حدیث سوم
۱۰۹	حدیث چهارم
۱۱۰	حدیث پنجم

۱۲۰.....	تاویل او در مجلد ۱.....
۱۲۳.....	مجلد دوم.....
۱۲۸.....	فی المجلد الرابع.....
۱۲۹.....	فی المجلد الخامس.....
۱۳۲.....	فی المجلد السادس.....
۱۳۳.....	فی المجلد السابع.....
۱۳۶.....	فی المجلد الثامن.....
۱۳۷.....	فی المجلد التاسع.....
۱۶۲.....	و در مجلد بیستم.....

www.ketab.ir

مقدمه ویراستار

یکی از شرح‌های نهج البلاغه، شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید معتزلی است. نام کامل این شارح، فخرالدین ابوحامد عبدالحمید بن ابی الحدید است. او از جمله علمای اهل تسنن بوده که هم به خلفای سه گانه بعد از پیامبر و هم به حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام علاقه و ارادت دارد و به خاطر آراء متناقض او، عده‌ای او را شیعه و عده‌ای او را یک عالم معتزلی معتدل می‌دانند. اهل سنت بر این باورند که ابن ابی الحدید شیعه بوده است. یکی از دلایل اصلی آنها این است که در موضوعات مناقشه‌ای که بین اهل سنت و شیعیان وجود دارد، از شیعیان دفاع کرده است. به طور مثال در شرح بر نهج البلاغه، فدک را متعلق به حضرت فاطمه زهرا و ابوبکر و عمر را غاصب دانسته است؛ ولی از طرفی در آغاز کتابش اتفاق همه شیوخ معتزلی خود را بر صحت شرعی بیعت با ابوبکر نقل می‌کند و تصریح می‌نماید که از پیامبر اسلام نصی بر آن بیعت وارد نشده، بلکه تنها انتخاب مردم که هم به اجماع و هم به غیر اجماع راه تعیین پیشوا شمرده شده، موجب صحت آن است. بنابراین او در اصول، معتزلی و در فروع، شافعی بوده و مشربی بین تسنن و تشیع برای خود انتخاب کرده است.

روش کلی او در مقابل مواردی از نهج البلاغه که امیرالمؤمنین به نص پیامبر مبنی بر امامت و خلافت خود بعد از پیامبر استناد می‌کند تأویل است.

در بعضی موارد ابن ابی الحدید شکایت‌ها و دردهای دل امیرالمؤمنین از خلفا را طوری تأویل می‌کند که انگشت اتهام سوی آنان نرود و این تأویلات را به تأویل آیات قرآن تشبیه می‌کند. در بعضی موارد دیگر مثل ماجرای سقیفه معتقد است که نص از پیامبر وجود ندارد. در جاهایی از شرح خود، حدیث ثقلین و حدیث دار و غیره را بر افضلیت امیرالمؤمنین دلالت می‌داند نه بر نص بر خلافت ایشان.

او در این شرح قائل به امامت امیرالمؤمنین فقط در فتوا و احکام شرعی است نه در خلافت و در مواردی صراحت کلام امام امیرالمؤمنین را در غضب خلافت، پس از رسول الله نفی می‌کند و الفاظ امام و نظر امامیه را به ظن غالب درست می‌داند نه به حقیقت و قائل است که باید آنها را تأویل کرد و این گونه نظر خود و مذهب خود را بر نص خلافت و امامت تحمیل می‌کند و در بعضی جاها مثل فتح مکه فضائل امام را نادیده انگاشته و ذکر نمی‌کند.

جناب استاد فولادگر، نویسنده کتاب حاضر، با مطرح کردن نص فرمایشات پیامبر و بیانات امیرالمؤمنین و بیان تأویلات غیرمنصفانه ابن ابی الحدید و طرح سؤالاتی توییحی خطاب به او و اثبات اشتباهات او، خواننده این کتاب را نسبت به حقایق ولایت و امامت امام علی علیه السلام بعد از پیامبر روشن می‌کند.

علیرضا ضیاءالدینی

مقدمه

در طول سال‌های متمادی که شرح نهج البلاغه عزالدین ابوحامد ابن ابی الحدید المعتزلی را مطالعه می‌کردم، مطلبی که فکر مرا به خود مشغول ساخت انکار نصّ بر خلافت و جانشینی امام علی علیه السلام پس از رحلت رسول اکرم صلی الله علیه و آله بود.

ابن ابی الحدید ایشان معمولاً روایاتی که حتی خودش نقل می‌کرد حمل بر معرفی فرد اصلح می‌نمود، این امر سبب شد که با یک مطالعه دقیق در مجلّات شرح نهج البلاغه وی، نصّ بر خلافت بلافصل امام امیرالمؤمنین علیه السلام بلکه نصب او را از آن مجلّات استخراج کنم. والحمد لله این توفیق حاصل شد.

و اینک آن را تقدیم دوستان و علاقه‌مندان که طالب این گونه تحقیقات هستند نموده و امیدوارم خداوند بزرگ ما را از خطا و لغزش حفظ نموده و در مدار ولایت امام علی علیه السلام ثابت نگهدارد.

من الله التوفيق وعليه التكلان
محمد فولادگر ۱۳ رجب المرجب ۱۴۳۵
۲۳ اردیبهشت ۱۳۹۳

پیشگفتار

درباره جانشین پس از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ممکن است سه فرض تصور شود:

۱. معرفی فرد اصلح از جانب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله
 ۲. نصّ و تصریح بر فرد اصلح به این طریق که پیامبر صلی الله علیه و آله تصریح کند که پس از من فلان شخص جانشین من است بدون اینکه حق انتخاب فرد دیگری را داشته باشند.
 ۳. نصب بعد از نصّ و معرفی فرد اصلح، به این صورت که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در زمان و مکان معینی فرد اصلح را معرفی و به جانشینی او تصریح و او را به این سمت نصب کند.
- شیعه امامیه معتقدند که خلافت و جانشینی امام علی علیه السلام برای پیامبر صلی الله علیه و آله از هر سه طریق صورت گرفته است.
- اما برای معرفی فرد اصلح کافی است به گفتار ابن الحدیّد در شرح نهج البلاغه خود در مجلد ۹ صفحه ۱۶۶ تا ۱۷۷ مراجعه شود.^۱
- اما نصّ بر خلافت او در احادیث دار و منزلت و ثقلین و ...

۱. ان شاء الله در مباحث آینده آورده می‌شود.

تصریح شده است.

و اما در مورد نصب به خلافت باید گفت پیامبر صلی الله علیه و آله در روز عید غدیر خم با کمال صراحت امیرالمؤمنین را به جانشینی خود نصب کردند که ان شاء الله. به طور تفصیل بیان می شود ولی ابن ابی الحدید در شرح نهج البلاغه خود آنچه از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله درباره امام علی علیه السلام رسیده معرفی فرد اصلح دانسته و در بسیاری از موارد که گفتار و یا کرداری از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله رسیده که با عقیده اش سازگار نیست به توجیه و تاویل آن می پردازد.

ما در آغاز پاره ای از فضائل و مناقبی از امیرالمؤمنین را نقل کرده و در موارد کثیری نص بر جانشینی امام علیه السلام را یاد می کنیم و در مرتبه دوم به نصوص و تصریحاتی که از جانب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آمده و ابن ابی الحدید نیز بخشی از آنها را نقل کرده می پردازیم و در مرتبه سوم نصب از جانب پیامبر را از منابع اهل سنت یاد می کنیم و در پایان به ردّ توجیهات و تأویلات ابن ابی الحدید درباره نصوص می پردازیم.

من ارشد الرفق و علیه التحلین
مهر فورد ۹۱/۳/۲۲
مطابق ۲۰ رجب ۱۴۳۳